

ВІДДІЛ ОСВІТИ ВАСИЛЬКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
ВАСИЛЬКІВСЬКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА І-ІІІ СТУПЕНІВ № 7

ПРОЄКТ
"Професійне удосконалення
педагогів"

Упровадження технології розвитку критичного мислення на уроках української мови та літератури

Васильків

2019

Литвин О. Б. Упровадження технологій розвитку критичного мислення на уроках української мови та літератури : методичні матеріали / О. Б. Литвин. – Васильків, 2020. – 29 с.+ CD

Представлено матеріали проведення практичного заняття для учителів філологів закладів загальної середньої освіти в рамках реалізації міського проекту «Професійне удосконалення педагогів» у 2019/2020 навчальному році.

Анонс заходу

Тематичний модуль «**Критичне мислення**»

Тема. Упровадження технології розвитку критичного мислення на уроках української мови та літератури.

Спікер – Литвин Олена Борисівна, учитель української мови та літератури Васильківської загальноосвітньої школи I-III ступенів №7, вища категорія.

Мета: ознайомити слухачів із основними групами компетентностей учнів на уроках критичного мислення; презентувати методику проведення уроків розвитку критичного мислення; розглянути методи, форми і прийоми роботи на уроці з розвитку критичного мислення.

Завдання:

1. Познайомити зі структурою уроку за технологією розвитку критичного мислення, методами навчання, формами та прийомами роботи учнів на уроці.
2. Показати практичне застосування даних методів, прийомів та форм роботи на уроці на прикладі розробленого уроку за творчістю Е. Андієвської.

Очікувані результати:

Учасники отримають знання про основні методи, форми і прийоми роботи з розвитку критичного мислення учнів; навчатися практично використовувати їх на своїх уроках.

Цільова аудиторія:

Учителі української мови і літератури, педагогічні працівники закладів загальної середньої освіти.

Форма проведення: майстер-клас.

Кількість заходів на навчальний рік : 2 (21.11.2019; 17.02.2020)

Реєстрація: <https://forms.gle/p7pGQ1LA9RtnQVrGA>

Обладнання для заняття: картки, схеми, кольоровий папір, олівці, маркери, кубики.

Оснащення: мультимедійний комплекс.

Структура заняття

1. Привітання. Вступ
2. Вправа «Вишиванка»
3. Інформаційне повідомлення «Навички критичного мислення»
4. Інформаційне повідомлення «Таксономія навчальних цілей та результатів Б. Блума»
5. Практична робота
 - «Кубик Блума»
 - «Ромашка Блума»
 - «Читацьке коло»
 - « Фішбоун»
 - « Павутинка дискусій»
 - « Правильні й неправильні твердження»
 - « Віднови послідовність»
6. Інформаційне повідомлення « Метод шести капелюхів»
7. Підсумки.

Зміст заняття

1. Привітання. Вступ

- Доброго дня , шановні колеги! Щиро рада вітати Вас у мене в гостях. Розумію, що всі Ви стомлені після проведених уроків, тому пропоную трішки відволіктися від цього. Кожен із Вас попередньо обрав аркушик кольорового паперу. Так от зараз ми спробуємо створити вишиванку.

2. Вправа «Вишиванка»

Вишиванка – це особлива техніка витинанки, в якій не використовуються ножиці, а візерунок виконується за допомогою вишивання шматочків паперу руками!

Ваше завдання – створити власний силует. Написати на ньому Ваше ім'я та охарактеризувати себе, використавши слова, що розпочинатимуться з літер, які входять у нього.

Ось, як приклад, мій образ. Олена – у перекладі з грецької мови « осяйна», любляча, емоційна, наполеглива, акуратна.

Створюючи образи, ми не лише працювали руками, а й думали про те, чи правильно це робимо, оцінювали свої можливості, якщо трішки не виходило, усували недоліки, знаходили в цьому позитивне. Отже, міркували, зіставляли, робили висновки. Тож ми мислили. Темою мого майстер – класу є «Упровадження технологій розвитку критичного мислення на уроках української мови та літератури».

3. Інформаційне повідомлення «Навички критичного мислення»

Необхідність у навиках критичного мислення *(Слайд 2)*

- Радикальні зміни, які відбуваються в сучасному освітньому середовищі, акцентують увагу на необхідності виховання особистості мислячої, самостійної, творчої;
- Уміти працювати з інформацією впродовж життя: здобувати її , переробляти, застосовувати для індивідуального розвитку і самовдосконалення, передавати і в результаті – уміння спілкуватися – повинно стати невід’ємною рисою життя людей XXI століття .
- Наше завдання, як педагогів, полягає в тому, щоб дати дітям навички й уміння мислити критично для вирішення проблем і прийняття рішень.

Ознаки людини, яка мислить критично: *(Слайд 3)*

– Відкритість до інших думок;	– Незалежність мислення;
– Компетентність;	– Уміння дискутувати;
– Інтелектуальна активність	– Проникливість;
– Допитливість;	– Самокритичність.

Джон Чаффа

Людина, яка мислить критично, умітиме *(Слайд 4)*

- Визначати проблему;
- Перевіряти використану інформацію;
- Проаналізувати твердження, що лежить в основі інформації;
- Враховувати альтернативні точки зору;
- Визначати наявність підтексту інформації;
- Синтезувати здобуті знання, зробити висновки;
- Прийняти оптимальне рішення.

Існує низка умов, які вчителів необхідно враховувати, щоб стимулювати критичне мислення, а саме: *(Слайд 5)*

- Дозволити учням вільно розмірковувати;

- Приймати різноманітні ідеї та думки;
- Сприяти активному залученню учнів до процесу навчання;
- Забезпечити для учнів безризикове середовище, вільне від негативної оцінки;
- Підтримувати віру в кожного учня, у його здатність породжувати критичні судження;
- Цінувати критичні міркування учнів.

Етапи навчання критичного мислення (Додаток 1, 2), (Слайд 6, 7)

4. Інформаційне повідомлення «Таксономія Блума»

Чи замислювались ви, які цілі та конкретні завдання ставить перед собою педагог перед тим, як увійти в клас? Як вони пов'язані між собою? І як перевірити, чи досягаються поставлені цілі? Над цим питанням міркував у 50-х роках XX ст. професор педагогіки Чиказького університету Бенджамін Блум і створив теорію, яка ось уже довгий час викликає бурхливі суперечки й обговорення.

На думку Блума, цілі навчання безпосередньо залежать від ієрархії розумових процесів, як-от: **запам'ятовування** (remembering), **розуміння** (understanding), **застосування** (application), **аналіз** (analysis), **синтез** (synthesis) та **оцінка** (evaluation). Кожному з цих рівнів за допомогою певних дієслів може пропонуватися набір завдань. Педагоги, які навчають критичного мислення, використовують цей інструмент.

Якщо слідувати розробленій Блумом таксономії, то знання учнів – це лише перший, найпростіший рівень класифікації. Далі йдуть ще п'ять рівнів цілей (або результатів) навчання, причому перші три – знання, розуміння, застосування – цілі нижчого порядку (мисленням низького рівня). А наступні три – аналіз, синтез, оцінювання – вищого порядку (мисленням високого рівня).

Система Бенджаміна Блума може бути представлена у такий спосіб (Додаток 3), (Слайд 8).

Бенджамін Блум встановив також, що між рівнями мислення і відповідями на запитання, які ми ставимо, існує прямий зв'язок. Більше того, самі запитання утворюють ієрархію цілком відповідну таксономії мислення. Питання на запам'ятовування відносяться до найнижчого рівня. Питання на оцінку або судження розглядаються як високий рівень мислення. Насправді, всі запитання важливі й усі вони приводять до різних видів мислення.

Запитання – один з механізмів формування навичок критичного мислення. Можна з упевненістю сказати, що запитання стимулюють критичне мислення. Відповідаючи на запитання, учні аналізують й інтерпретують інформацію, аналізують ідеї, будують гіпотези, відстоюють свою точку зору. Запитання є засобом стимулювання різних видів мислення на різних рівнях складності.

Використання на уроках запитань високого рівня – на аналіз, синтез, оцінку – дозволить вчителю ефективно розвивати критичне мислення учнів. Уміння вчителя формулювати такі запитання є обов'язковою умовою вирішення цієї проблеми. З іншого боку, ми маємо навчити також учнів формулювати запитання різного рівня у процесі дослідження того чи іншого джерела знань. Розвинути такі уміння в учнів може допомогти використання вчителем спеціальних питальних слів для кожного рівня запитань. Такі слова можуть певний час виступати опорою для розвитку мислення учнів, зокрема і зоровою у вигляді роздаткових переліків.

Проте, використання таксономії Блума передбачає й формулювання пізнавальних завдань, які забезпечують досягнення навчальних результатів різного рівня. Такі завдання можуть бути побудовані за допомогою спеціальних дієслів, що «програмують» мисленнєву діяльність учнів певного рівня.

Розглянемо ці інструменти в узагальненому вигляді. Питальні слова і дієслова для різного рівня навчальних результатів (робота з таблицею) (Додаток 4, 5) (Слайд 9, 10).

5. Практична робота.

«Кубик Блума»

Відпрацювання практичного завдання. Кубик Блума за казкою «Цар Плаксій та Лоскотон» (Додаток 6), (Слайд 11, 12)

«Ромашка Блума»

Відпрацювання практичного завдання. Ромашка Блума за твором «Федько - халамидник» (Додаток 7), (Слайд 13, 14)

«Фішбоун» (Додаток 8), (Слайд 15)

Відпрацювання практичного завдання. Створити фішбоун до твору «Казка про яян» або «Говорюща риба».

«Павутинка дискусій» (Додаток 9), (Слайд 16)

Відпрацювання практичного завдання.

1 група – Хто ж він, Еней?(за твором І. П. Котляревського «Енеїда»

2 група – Яка грань душі Лукаша переважає: духовна чи матеріальна? (за твором Л. Українки «Лісова пісня»)

Метод «Правильні й неправильні твердження» (Додаток 10)

(Чи вірите ви?) – опрацювати практично. Оповідання «Лось» Є. Гуцала (Робота з картками)

«Віднови послідовність». Поема «Енеїда» І.П. Котляревського (Робота з картинками)

«Читацьке колесо» до твору Л. Костенко «Маруся Чурай» (Робота з картками)

Оскільки термін «критичне мислення» спочатку виник у психологічній науці, тому на своїх уроках, зокрема на уроках української літератури,

намагаюся долучити учнів до творчого критичного мислення завдяки «**Методу шести капелюхів**», відомого ще як «**Капелюхи Едварда де Боно**». Як на мене, це один із найдієвіших прийомів з організації мислення.

6. Інформаційне повідомлення «Метод шести капелюхів»

Автором цього методу є **Едвард де Бонó** - мальтійський та британський психолог, письменник, винахідник. Займав посади на факультетах в університетах Оксфорду, Кембриджу, Лондону та в Гарвардському університеті. В 2009 році був одним із 27 послів Європейського року креативності та інновацій. Є автором більш ніж 70 книг, що перекладені 38 мовами.

Едвард де Боно заснував Всесвітній центр нового мислення, розташований на Мальті, який він описує як «інтелектуальний Червоний Хрест». Школи з більш ніж двадцяти країн включили інструменти мислення де Боно до своїх навчальних програм (*Додаток 11*).

А тепер детальніше про сам метод креативного мислення.

Призначення методу. Застосовується при проведенні будь-якої дискусії як зручний спосіб для керування мисленням і переключенням його. Один з інструментів розвитку творчого мислення.

Мета методу. Навчити людей краще розуміти особливості свого мислення, контролювати свій образ думок і більш точно співвідносити його з поставленими завданнями з метою більш ефективного використання процесу мислення при вирішенні проблем.

Суть методу. Метод дозволяє розділити мислення на шість типів, або режимів, кожному з яких відповідає метафоричний кольоровий «капелюх». Такий розподіл дозволяє використовувати кожен режим набагато ефективніше, і весь процес мислення стає більш сфокусованим і стійким. (*Слайд 17*).

До Вашої уваги «Легенда про капелюшника» (*Додаток 12*)

Правила використання капелюхів. Надягаючи капелюха мислення, ми приймаємо на себе роль, на яку цей капелюх вказує. Знімаючи капелюха конкретного кольору, ми йдемо від цього типу мислення.

Так, наприклад, вивчаючи соціально-побутову повість «Кайдашева сім'я» Івана Нечуя-Левицького, досить ефективним стане цей метод на фінальному етапі вивчення твору, коли перед учнями, а сьогодні перед вами, ставиться питання **РЕАЛІЗМУ ПОВІСТІ ТА АКТУАЛЬНОСТІ ПРОБЛЕМИ БАТЬКІВ І ДІТЕЙ.**

Методом випадкового жеребкування зараз ви оберете колір свого уявного капелюха, відповідно до якого будете розглядати поставлене завдання. *Учасники обирають колір капелюха і отримують відповідне завдання*

А щоб в ході роботи не виникали проблеми із визначенням завдань обраного вами кольору, ви отримаєте допоміжні картки із тлумаченням. *Учасники отримують картки-тлумачення кольорів*

Відповіді учасників супроводжуються слайдами із завданнями

Білий капелюх мислення акцентує увагу на загальній інформації про автора, твір, історію його написання, тобто на «сухих» датах і фактах.

Червоний капелюх – це капелюх своїх власних почуттів, емоцій та інтуїції. «Одягнувши» його Ви повинні чесно висловити ставлення до ситуації, яка склалася в родині Кайдашів.

Власники **жовтого** капелюха позитиву пробують визначити приховані позитивні елементи конфлікту між героями повісті, навіть якщо ця ідея на перший погляд не обіцяє нічого хорошого.

Чорний капелюх є протилежністю жовтому. У ньому Ви повинні критично оцінити ситуацію і виявити можливі ризики та таємні загрози для усіх Кайдашів.

Ті, кому випав **зелений** капелюх, займаються пошуком креативних альтернатив і внесенням змін. Їхнім основним завданням є створення

порад-рекомендацій Карпу та Лавріну Кайдашам, дотримуючись яких, вони не повторять долю своїх батьків

Останній **синій** капелюх я «приміряю» на себе, адже він призначений для управління процесом реалізації «методу капелюхів мислення» – і є свого роду підведенням підсумків у визначенні сучасних проблем батьків та дітей, які були описані І. Нечуєм-Левицьким ще в ХІХ ст.

7. Підсумок

Проблема батьків та дітей належить до вічних проблем людства.

Сім'я Кайдашів з однойменної повісті І. Нечуя-Левицького — це типова селянська родина, яка намагалася жити в нових умовах, умовах пореформеного села початку другої половини ХІХ століття.

Я вважаю, що ні старим, ні молодим не вистачило мудрості, культури поведінки, щоб жити за загальнолюдськими цінностями. Бо в сварливій родині виростуть і сварливі діти. У родині, в якій батьки дітей не поважають, діти теж підростуть і чинитимуть так само. Мабуть, тому і живуть серед нас, на жаль, деякі «кайдашеві звички».

Можливо, Ви звернули увагу, що моя презентація виконана на зимовому фоні. Це не дарма. Адже сьогодні другий день зими. Незабаром і перші зимові свята. Я переконана, що всі Ви були працьовитими, креативними, добрими, слухняними, тому для Вас підготувала невеличкі мішечки позитиву та побажань.

Бажаю всім творчих креативних успіхів. Дякую за увагу!

Список використаних джерел

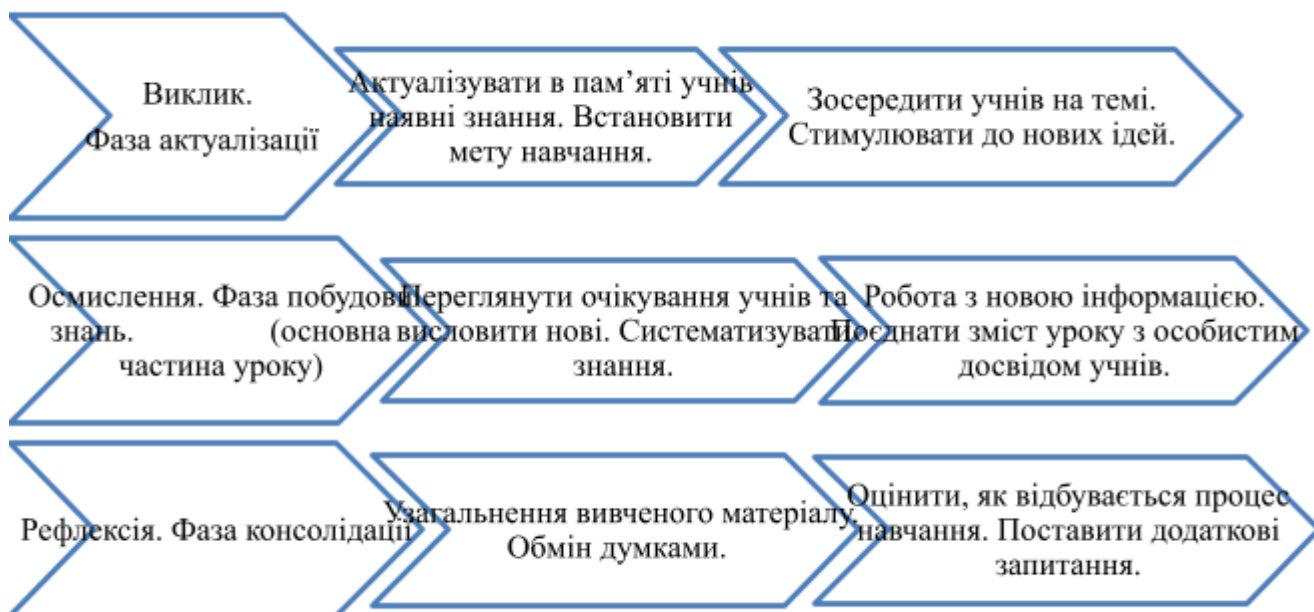
1. Вікіпедія. Едвар де Боно – [Електронний ресурс] . – Режим доступу:
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%B4%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B4_%D0%B4%D0%B5_%D0%91%D0%BE%D0%BD%D0%BE
2. Вправи для розвитку критичного мислення молодших школярів на уроках української мови – [Електронний ресурс] . – Режим доступу:

<https://vseosvita.ua/library/vpravi-dla-rozvitku-kriticnogo-mislenna-molodsih-s-kolariv-na-urokah-ukrainskoi-movi-90066.html>

3. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: Методичний посібник / Укл. О. Пометун, Л. Пироженко. – К.: АПН, 2002. – 125 с.
4. Навчаємо мислити критично : посібник для вчителів / автори – укладачі О. І. Пометун, І. М. Сущенко. – Д.: ЛІРА, 2016. – 144 с.
5. Пометун О.І. Технології розвитку критичного мислення учнів. – К.: Плеяда, 2006. – 220 с.

Додаток 1

Етапи навчання критичного мислення

**Використання методичних стратегій на різних етапах
уроку критичного мислення**

Виклик	Осмислення	Рефлексія
• Кластер • Асоціативний куш • Дерево передбачень • Таблиця « Знаємо – Хочемо дізнатися – Дізналися» • Мозковий штурм • Робота в парах • Кошик ідей • Правильні й неправильні судження • Мультиголосування • Передбачення на основі опорних слів • Кубування • Порухення послідовності	• Читання з маркуванням тексту • « Тонкі» і «товсті» запитання • Подвійний щоденник • Т – таблиця • Картографування тексту • Спитайте у автора • Ажурна пилка (мозайка) • Навчаючися вчуся • Дискусія • Спрямоване читання • Драматичні ролі • « Кола Вена» • « Джигсоу»	• Сенкан • Займи позицію • Бортовий журнал • Таблиця « Знаємо – Хочемо дізнатися – Дізналися» • Шкала думок • Метод « Прес» • Риб'яча кістка (фішбоун) • Павутинка дискусій • « РАФТ» • Твір – п'ятихвилинка • Есе • Мікрофон • Даймонд

Таксономія навчальних цілей та результатів Б. Блума

Навчальна мета/рівень		Результат, якого досягають учні
ни з ь к и й р і в е н ь	Знання	запам'ятовування і відтворення учнями змісту навчальної інформації, включаючи факти, поняття, терміни й теорії
	Розуміння	здатність учнів сприймати викладене й передавати в іншій формі (своїми словами, іншою мовою, у графіку і т. д.), встановлювати смисл інформації, прогнозувати, виходячи з раніше отриманої інформації
	Застосування	уміння без зовнішньої підказки застосовувати у новій ситуації знання, набуті раніше, використовувати теоретичні знання у життєвій ситуації
в и с о к и й р і в е н ь	Аналіз	уміння учнів розділяти матеріал на окремі складові, порівнювати частини, встановлюючи їхні взаємозв'язки, логіку, класифікуючи, розуміючи модель, структуру їхньої організації
	Синтез	здатність учнів до творчого поєднання частин або елементів у нове ціле з іншими властивостями
	Оцінювання	уміння учнів робити кількісні або якісні оцінки, що ґрунтуються на використанні критеріїв або стандартів, та формулювати ціннісні судження про ідеї, дослідження, рішення, методи тощо

Використання таксономії Блума під час роботи з художнім твором (за К.Рід)

Питальні слова і дієслова
для різного рівня навчальних результатів

Рівень мислення/ навчального результату учня	Питальні слова, за допомогою яких формулюється запитання цього рівня	Дієслова, з використанням яких можна побудувати діяльність учнів на різному рівні мислення
Здобуття знань (інформації)	• Що таке...? Де...? Коли...? • Що саме...? • Скільки...? • Які приклади відомі...?	Визначте, повторіть, складіть список, знайдіть, покажіть, перекажіть, перерахуйте, запам'ятайте, назвіть, відтворіть, зафіксуйте, розкажіть
Розуміння інформації	• Як передати іншими словами...? • Як ви розумієте...? • Як пояснити іншими словами...?	Поясніть, опишіть, розпізнайте, розташуй, оберіть, перекладіть, перекажіть своїми словами, підкресліть
Використання, застосування інформації	• У яких ще ситуаціях можна застосувати...? • Хто може використовувати...? • Чим може бути корисне...? • Що може зашкодити...?	Застосуйте, використайте, продемонструйте, поясніть, обчисліть, виберіть, завершіть, дослідіть, проведіть експеримент, проілюструйте, розрахуйте
Аналіз	• Які основні елементи...? • З чого складається...? • До якої групи відноситься...? • Які причини...? • Як влаштоване...? • Які функції...? • У чому схожість (відмінність)...? • Що спільного між? • Як пов'язані? • У чому зв'язок між...?	Визначте частини ознаки, причини, наслідки, встановіть послідовність, розділіть, розбийте, розберіть, структуруйте, порівняйте, зіставте
Синтез	• Про що говорить наявність таких елементів, як-от...? • Який висновок можна зробити з фактів...? • Поясніть, чому...? • Що потрібно...? • Чому ви думаєте? • Як зробити...? • Чому ви вважаєте...?	Згрупуйте, зберіть, скомбінуйте, складіть, створіть, розробіть, сформулюйте, узагальніть, об'єднайте, придумайте, змініть, організуйте, сплануйте, підготуйте, запропонуйте, перегрупуйте, переписіть, встановіть, замініть
Оцінювання	• Добре чи погано...? • Які переваги або недоліки...? • Правильно чи помилково...? • Ефективно чи неефективно...? • Чи згодні ви, що..., чому...? • Чи правильно, що..., чому...?	Оцініть, порівняйте, що найкраще, хто правий, чому це саме важливе, доведіть, переконайте, обґрунтуйте, порекомендуйте, підтримайте, перевірте, оцініть

Кубування

Методична стратегія, яка дає змогу зрозуміти явище у 6 різних площинах:

- Назви (форму, розмір, героїв і т.д.)
- Поясни (розкажи своїми словами, дай власне визначення , уточни, про що йдеться і як це пов'язано з тим, що ти вже знаєш).
- Застосуй (наведи приклади використання або покажи застосування).
- Проаналізуй (розкажи, з чого це складається, як зроблено, укажи спільне та відмінне, порівняй предмет або явище з подібним і т.д.)
- Запропонуй (як можна поєднати це з іншим, як можна поміняти щось і отримати нове).
- Оціни (тобто вкажи всі «плюси» і «мінуси», розкажи, як ти до цього ставишся).

Цю методику можна застосовувати на етапі усвідомлення, закріплення та контролю знань.

Питання на гранях кубика можна варіювати за своїм бажанням.

Кубування слова «апостроф», 5 клас

- **Опиши це...** Маленький значок.
- **Порівняй це...** Схожий на кому.
- **Добери асоціації...** Правопис, правило.
- **Проаналізуй це...** Апостроф ставимо після твердих приголосних Б, П, В, М, Ф перед літерами Я, Ю, Є, Ї.
- **Як його використати...** Потрібно знати, після яких літер і перед якими голосними його слід писати.
- **Запропонуй аргументи « За» або «Проти» цього...** Добре, що є апостроф і ми можемо утворювати нові слова, адже цим збагачуємо рідну мову. Погано , що є такий знак, адже слід вивчити ще одне правило, необхідно міркувати, де його правильно ставити у словах.

Метод « Ромашка « Блума»

« Ромашка» складається з шести пелюсток, кожна з яких містить певний тип запитання. Таким чином, шість пелюсток – шість запитань:

- **Знаннєві** (прості) – запитання, відповідаючи на які потрібно назвати якісь факти, згадати і відтворити певну інформацію. *« Що?», « Коли?», « Де?», « Як?»*
- **Уточнюючі** (на розуміння). Такі запитання зазвичай починаються зі слів: *«Тобто ти кажеш, що..?», «Якщо я правильно зрозуміла, то..?»* Мета цих запитань – дати учневі можливість для зворотного зв'язку щодо того, що тільки що сказано вчителем (або написано у тексті). Іноді їх ставлять з метою перевірки сприйняття учнями інформації, яка є у повідомленні.
- **Практичні** . Цей тип запитання спрямований на встановлення взаємозв'язку між теорією і практикою: *«Як можна застосувати..?», « Що можна зробити з..?», «Де ви в звичайному житті можете спостерігати..?», «Якби ви були на місці головного героя..?»*

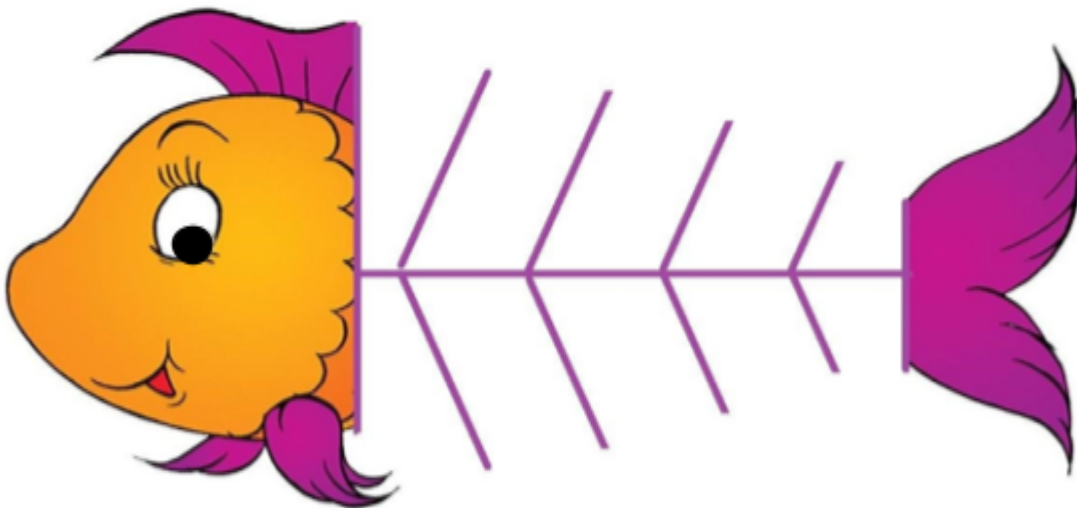
Інтерпретаційні (синтезуючі) . Зазвичай починаються зі слова «Чому?» і спрямовані на встановлення причинно – наслідкових зв'язків. *«Чому Олеся називають диваком?»* .Якщо відповідь на це запитання відома, воно з

інтерпретційного «перетворюється» на знанняве. Отже, цей тип питання спрацьовує тоді, коли у відповіді присутній елемент самостійності.

Оціночні . Ці питання спрямовані на з'ясування критеріїв оцінки тих чи інших подій, явищ, фактів. «Чому щось добре, а що погано?», «Чим один предмет відрізняється від іншого?», «Як ви ставитесь до вчинку головного героя?» і т.д. **Творчі** . Цей тип запитання найчастіше містить частку «б», елементи умовності, припущення, прогнозу: «Що змінилося б..?», «Що буде, якщо..?», «Як ви думаєте, як буде розвиватися сюжет у творі після..?»

Додаток 8

**Прийом «Фішбоун»
за новелою Л.Пономаренко «Гер переможений»**

Метод «Павутинка дискусії»

Взаємодія відбувається у парах і в групах із чотирьох учнів.

Алгоритм дії:

- Учитель готує бінарне запитання (передбачає дві відповіді: « Так» чи «Ні»).
- Учні продумують аргументацію та пишуть по три причини на підтримку обох сторін у дискусії.
- Створюють таблицю: «Так» – аргументи; «Ні» – аргументи. Висновок.
- Кожна пара об'єднується з іншою парою та розглядають відповіді, доповнюючи свої таблиці.
- Учні обговорюють отримані результати та роблять висновки, які записують у комірку «Висновок» таблиці.
- Якщо групи зайняли різні позиції із суперечливого питання. Пропонується провести дискусію.

«Правильні та неправильні судження»

(«Вірю» «Не вірю»)

Оповідання Є. Гуцало «Лось»

№	Запитання	Відповідь
1.	Роги лося нагадували молоде деревце.	
2.	Лось потрапив до заповідника із тайги	
3.	Лось злякався людських голосів.	
4.	Мисливці врятували Лося від зграї вовків.	
5.	Звір прямував до поляни, щоб сховатися від мисливців.	
6.	Лось потрапив в ополонку.	
7.	Двоє хлопчиків кинулися на допомогу тварині.	

8.	Дядько Шпичак допоміг дітям врятувати Лося.	
9.	Лося допомогли робітники заповідника і він залишився живим.	
10.	Менший брат почав рубати лід, щоб прокласти хід до берега.	
11.	Невідомий мисливець застрелив Лося.	
12.	Тепер дядько Шпичак, як і діти, хотів, щоб лось ожив, звівся на свої міцні ноги і побіг до лісу.	

Додаток 11

«Метод шести капелюхів»

відомий ще як «Капелюхи Едварда де Боно»

Автором цього методу є **Е́двард де Боно́** - мальтійський та британський психолог, письменник, винахідник. Займав посади на факультетах в університетах Оксфорду, Кембриджу, Лондону та в Гарвардському університеті. В 2009 році був одним із 27 послів Європейського року креативності та інновацій. Є автором більш ніж 70 книг, що перекладені 38 мовами.

Едвард де Боно заснував Всесвітній центр нового мислення, розташований на Мальті, який він описує як «інтелектуальний Червоний

Хрест». Школи з більш ніж двадцяти країн включили інструменти мислення де Боно до своїх навчальних програм.

Призначення методу. Застосовується при проведенні будь-якої дискусії як зручний спосіб для керування мисленням і переключенням його. Один з інструментів розвитку творчого мислення.

Мета методу. Навчити людей краще розуміти особливості свого мислення, контролювати свій образ думок і більш точно співвідносити його з поставленими завданнями з метою більш ефективного використання процесу мислення при вирішенні проблем.

Суть методу. Метод дозволяє розділити мислення на шість типів або режимів, кожному з яких відповідає метафоричний кольоровий «капелюх». Такий розподіл дозволяє використовувати кожен режим набагато ефективніше, і весь процес мислення стає більш сфокусованим і стійким.

Додаток 12

Притча про старого майстра

Колись давно, а може, й недавно, жив на світі старий мудрий майстер. З усіх земних багатств був у нього лише кольоровий фетр. Але майстер мав золоті руки й прекрасну мудру душу. Він дарував людям щось більше, ніж головні убори — капелюхи, кепки, панамы й чепчики. Забравши своє замовлення, люди виходили з майстерні старого Капелюшника одухотвореними, рішучими і натхненними. Чи ж варто говорити, як славився своїм умінням Майстер, які вдячні були йому люди за капелюхи, які несли Великий секрет Великого Майстра?..

Минали роки. Настав час, коли Майстер покинув цей світ, залишивши своїм шістьом синам свою славу, майстерню, обрізки кольорового фетру й... шість різнокольорових капелюхів — білий, чорний, жовтий, червоний, зелений і синій. Капелюхи були настільки вишукані, що, певно, мали б належати дуже багатій і успішній людині.

— Мабуть, основна батьківська спадщина — це ті гроші, які нам заплатить замовник капелюхів, — вирішили сини майстра. Безумовно, вони коштують дуже дорого і ми станемо багаті! Ми поділимо гроші порівну й помандруємо світом, щоб знайти свою долю, — планували сини.

Але спливав час, а багатий замовник так і не з'явився.

— Дивно, — міркували сини, — останнє замовлення майстра мало бути найдорожчим. Але якщо ніхто за ним не приходить, може, ми залишимо ці капелюхи собі?

І сини вирішили поділити між собою батьківську спадщину.

— Я беру собі капелюх білого кольору, — заявив перший син. — Він такий витончений і чудовий, що я зможу красуватися на балах і прийомах. Я вже не буду почувати себе усього-на-всього сином простого капелюшника.

Продовження додатку 12

— А я візьму чорний капелюх, — сказав другий син. — Чорний пасуватиме до будь-якого костюма. У цьому капелюсі я буду строгий, елегантний і непомітний у будь-якій ситуації. Упевнений, він принесе мені щастя!

— А я, мабуть, виберу жовтий, — сказав третій син. — У наших краях так мало сонячних днів, я так сумую за ними. Жовтий капелюх, хоч і вимагає особливого костюма, подарує мені радість і посмішку! А той, хто посміхається, завжди щасливий.

— Нехай моїм капелюхом стане червоний, — вигукнув четвертий син. — Я завжди мріяв виділятися з натовпу, мені завжди подобалося, коли на мене звертають увагу. У червоному капелюсі мене помітять усі! Мене любитимуть жінки!

— Зелений капелюх такий оригінальний! — зауважив п'ятий син. — Мені здається, зелений капелюх зробить мене еталоном нової моди. Мені подобаються несподівані рішення, я беру зелений капелюх!

— Ви розібрали всі капелюхи, — мовив шостий син. — Мені залишається тільки взяти синій. Дивно, але ви звільнили мене від проблеми вибору. Я поклався на випадок й одержав те, що вибрав би й сам! Проблема вибору... — задумався шостий син, — треба, мабуть, над цим поміркувати.

Спадщину старого майстра було розділено між його синами. Вони дбайливо зібрали обрізки кольорового фетру, замкнули майстерню і на світанку вирушили кожний у своєму напрямку.

Минуло чимало часу, перш ніж сини старого майстра знову зібралися разом під дахом батьківської майстерні. Сидячи біля вогню, кожний із них розповів свою історію, і всі були вражені тим, як спадщина Майстра вплинула на його долю.

Син, який узяв собі **Білий капелюх**, став поважною людиною, посів високий пост радника в одній могутній країні, став чітким, послідовним і незворушним. Розповідаючи історію свого життя, він перелічував факти й

Продовження додатку 12

події, опускаючи свої переживання. Брати дивувалися таким змінам, але слухали з великою повагою.

Володар **Чорного капелюха** став дотепним і в'їдливим. Розповідаючи про людей, з якими його звела доля, він влучно описував їхні слабкі сторони й недоліки, створюючи гротескові портрети. Здавалося, він живе в країні

дріб'язкових і тупуватих людей, хоча було відомо, що мешканці міста, у якому оселився другий син майстра, були гідними громадянами. Отже, і цей син Капелюшника зробив непогану кар'єру, тому що вмів заздалегідь попереджувати місцевого бургомістра про помилкові рішення.

Жовтий капелюх зробив третього сина оптимістом. Виявилося, що він живе в найкращому місті, жителі якого — чудові люди. Він радіє сонцю, вирощує квіти й займається благодійництвом.

Поки брати розповідали свої історії, один із них час від часу нетерпляче підхоплювався, то радісно аплодуючи, то в розпачі заламуючи руки, то роздратовано кидаючи свій **Червоний капелюх**. Брати спостерігали за ним із цікавістю, адже не кожен так емоційно реагує на життєві пригоди. Виявилося, що четвертий син Капелюшника став актором, сценічне ім'я якого всім п'ятьом було добре відоме! Хазяїн Червоного капелюха був актором без амплу! Завдяки його емоційності й чутливості він геніально грав і драматичні, і комічні, й трагічні ролі. Як і хотів, він став дуже знаменитим. Але — от лихо! — у звичайному житті йому так і не вдалося навчитися стримувати свої почуття...

Коли черга розповідати дійшла до п'ятого сина Старого Майстра, той розклав на столі фотографії. Брати побачили його в товаристві знаменитих людей. Ось йому потискує руку президент найсильнішої держави, ось дає інтерв'ю знаменитому журналістові, а тут бере участь у відкритті своєї виставки... Хазяїн **Зеленого капелюха** був знаменитий, але скромний. Він прекрасно малював, складав вірші й писав музику. До всього, за що б не брався, він підходив

Закінчення додатку 12

по-своєму, нетрадиційно. Він мав чимало винаходів у різних галузях. Найбільші фірми запрошували його консультантом, його ідеї принесли успіх багатьом людям.

Останній із синів Капелюшника зняв свій **Синій капелюх**, і всі брати побачили, скільки мудрості й любові випромінюють його очі. Він став Учителем, багато хто звертався до нього за порадою, а король довірив йому виховувати спадкоємця...

Сини старого Майстра зрозуміли, яку дивовижну спадщину залишив їм батько. І захотілося кожному з них зняти свій капелюх, адже він вже багато чого навчив, і приміряти капелюхи іншого кольору. Так брати розвинули в собі нові якості, що дозволило їм стати щасливими.

З тих пір минуло багато, а може, і небагато часу, але різнокольорові капелюхи живуть серед людей і дозволяють себе одягати тим, хто прагне навчитися чогось нового...

